

969 SLOV O PRÓZE | STANISLAV BERAN: ŽENA, LAMŽELEZO A POLYKAČ OHNĚ, HOST, BRNO 2013

Kniha Stanislava Berana prezentuje dvacítku prozaických textů, které lze nazvat „dobře napsané povídky“. Což není označení hodnotící, jako spíše typologické. Vyjadřuje, že autor vcelku přesvědčivě ovládl řemeslo spisovatele a zvolený útvar: umí zacházet s jazykem a psát „literaturu“, volí si témata, která je s to zvládnout a která odpovídají jeho naturelu, a většinou také prokazuje smysl pro výstavbu několikastránkové výpovědi tak, aby nesla určitou působivou ideu a zároveň měla svou gradaci. Slabinou Beranovy techniky naopak je, že sice rád pracuje s proměnami vyprávěcí perspektivy, avšak činí tak způsobem, se kterým má jeho čtenář problém. Občas totiž nedokáže sledovat všechny autorovy přechody a přeskoky mezi postavami a časy, a musí tudíž zpětně vynakládat nemalou energii na to, aby si ujasnil, o kom se tu vlastně v danou chvíli vypráví a kdy by se ta či ona část příběhu mohla odehrát.

Stanislav Beran zjevně není spisovatelem autobiografickým, literárně obrábějícím děje vlastního života. Naopak: docela rád popouští uzdu své představivosti a vžívá se do rozmanitých vymyšlených osudů, do „jiných“, odlišných lidí, ať už věkem, pohlavím či dobou, v níž jim bylo dáno žít. Rád proto píše o lidech starších a starých, o ženách a také o postavách, které mu zosobňují poválečnou historii. Jeho fantazie je ovšem realisticky věcná, a proto se snaží tyto výlety za jinakosti důsledně držet v hranicích pravděpodobnosti. Převažují příběhy o dysfunkčních vztazích, situované nejčastěji do prostředí rodiny či venkovské komunity.

Základem Beranova psaní je volba určité konkrétní – zajímavé – postavy. Takovou postavou může být starý „západní“

voják, který za druhé světové války prošel mnoha bojišti a teď má svou zkušenost předat těm, kteří nic takového neprožili. Může jí být ale také syn vyrovnávající se s otcovým alkoholismem, případně dvojice znesvářených bratrů, jež rozdělilo množství špatných skutků i náhod. Nejednou přitom autor svou volbou vědomě vstupuje do střetu s recepčními stereotypy a snaží se adresáta překvapit něčím nestandardním. Tak je tomu v povídce o starém komunistovi (jenž nechápe, proč by měl být trestán za to, že kdysi byl aktivní součástí represivní mašinerie a podílel se na vysídlování kulaků), ale také naopak v příběhu o potomkovi takto postižených sedláků (který se na truc vrátil do vesnice svých předků, aby tam vedl svůj soukromý boj s lidmi, kteří na ony nespravedlnosti už zapomněli). Provokativní rozměr mají rovněž autorovy výpravy do nedávné historie, například historika o nafoukaném členu normalizační Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti, jenž v konfrontaci se synem náhle ztratí jistotu udavače, případně vyprávění o bezbranném mladíkovi, jenž díky svému otci-kolaborantu v pohodě přežil protektorát a nyní je pomstychtivými revolucionáři vezen na popravu.

Životní a psychologický profil většiny autorem zvolených postav by jinému spisovateli patrně vystačil na mnohem rozsáhlejší prózy; Beran ovšem sází na krátké momentky evokující určité konkrétní stavy, v nichž se jeho hrdinové pohybují na hranici mezi každodenností a událostí, jež tuto každodennost narušuje, rozbíjí a případně i zpochybňuje. Vyprávění o kytaristce, kterou z deprese (způsobené nevydařeným vystoupením před špatným publikem) vyvede náhodné setkání s hu-

debně spřízněnou varhanistkou, je dokladem toho, že takovou událostí se mohou stát i zcela drobné pozitivní příhody. Ve většině povídek však autor sahá po atraktivnějších a tragičtějších, nezřídka přímo po motivu nejsilnějším: po smrti. Příkladem může být příběh starého muže, jenž je na své pravidelné cestě z hospody málem omylem zastřelen pytláky a ráno navíc zjistí, že celou noc spal vedle mrtvé manželky, anebo popis pocitů matky, která se prostřednictvím všední práce v jakémsi bufetu snaží vytěsnit fakt, že jí v nemocnici umírá dítě.

Pozice na hranici nutí jednotlivé postavy k tázání a k rekapitulacím. Zmíněný starý muž si například uvědomí, jak byl na své mrtvé manželce závislý a že oba spontánně předpokládali, že to bude on, kdo odejde první. Výrazným rysem Beranových próz ovšem je, že jejich vyrovnávání se sebou samými a s vlastním životem nemá hlubší filozofický rozměr. Třebaže se v nich hodně mluví, jde spíše o řeči a tlachání než o myšlenky hodné zapamatování. Beranovy povídky totiž nestojí ani tak na dialogu či na explikaci vnitřního světa jednotlivých hrdinů, jako spíše na evokaci specifických situací. Pokud bych pak měl poukázat na typ umělecké výpovědi, k níž mají tyto výpovědi o nesnadnosti bytí a nemožnosti komunikace nejbližší, tak bych patrně musel hledat spojitost s filmy Bohdana Slámy, nebo možná ještě spíše s novou vlnou českého filmu šedesátých let. Spojující prvek vidím ve snaze o takřka dokumentární tematizaci stereotypů světa, v němž rituály všednosti zastírají osamění a marnou snahu člověka vstoupit s těmi druhými do plnohodnotného vztahu, jakož i v degradaci lidské mluvy na

automatický tok zaměnitelných slov.

Nejsem si ovšem zcela jist, zda tato degradace řeči je součástí autorova záměru, nebo zda vystupuje na povrch jen díky nakupení mnoha obdobných povídek do jediné knihy. Nepochybuji, že při samostatné prezentaci by každá z Beranových povídek mohla mít svou výpovědní sílu, neboť má všechno, co má dobře napsaná povídka mít; efektně musí působit zvláště při hlasitém čtení, jež má schopnost zvýznamňovat jedinečnost promluvy. Kumulace dvaceti povídek do celku, ve které budou čteny jedna po druhé, je však staví proti sobě a proti autorovi: zviditelňuje jím používané narativní postupy, demaskuje jejich stereotypnost a iniciuje v adresátovi pocit nedostatečné individualizace jednotlivých postav. Ty náhle vyznívají jako zmnožené figury variované podle stále stejných schematických vzorců. Čtenář mého typu si tak po přečtení několika čísel knihy osvojí autorovu poetiku i jeho způsob intelektuální situace nastolených situací a ztratí chuť se dalšími příběhy, promluvy a úvahami brodit. Z četby Beranovy knihy se totiž ztrácí prvek překvapení, jenž by adresáta měl vést, aby se nedočkavě pustil i do další povídky. Jinak řečeno, kdybych se jako recenzent necítil povinen knihu dočíst, asi bych ji zhruba v polovině odložil. Takto jsem ji „dojel“ celou – využívaje ovšem práva a svobody čtenáře přeskakovat celé věty a odstavce.

Přiznávám to i s vědomím, že jsem při takovémto typu četby mohl lehkomyšlně přehlédnout něco podstatného, nějakou kvalitu, která by mé hodnocení Beranovy knihy zásadně změnila. Doufám, že ne.

Pavel Janoušek